

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-72-156>

УДК 338.43:658.011.4:005.7

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ АГРАРНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ: СИНЕРГІЯ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ ТА КОНСАЛТИНГОВОЇ ПІДТРИМКИ

STRATEGIC MANAGEMENT OF AGRICULTURAL ENTERPRISES: SYNERGY OF CORPORATE CULTURE AND CONSULTING SUPPORT

Бричко Аліна Михайлівнакандидат економічних наук, доцент,
Сумський національний аграрний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4902-1403>**Бондар Артем Вікторович**аспірант,
Сумський національний аграрний університет
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-1678-7709>**Brychko Alina, Bondar Artem**

Sumy National Agrarian University

У статті розглядається роль стратегічного управління аграрними підприємствами, зокрема синергія корпоративної культури та консалтингової підтримки в контексті підвищення ефективності управлінських процесів. Особливу увагу приділено взаємодії внутрішніх цінностей підприємства та зовнішніх консалтингових послуг, які сприяють оптимізації бізнес-процесів, впровадженню інновацій та адаптації до змін на ринку. Показано, як поєднання корпоративної культури та консалтингу може призвести до покращення фінансових результатів, зниження плинності кадрів та підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств. Окремлено основні аспекти ефективного застосування цих двох компонентів для досягнення стратегічних цілей підприємства.

Ключові слова: стратегічне управління, аграрні підприємства, корпоративна культура, консалтинг, ефективність управління, інновації, конкурентоспроможність, цифровізація, сталий розвиток.

The article explores the current issues of strategic management in agricultural enterprises in the context of corporate culture development and consulting support. Since the agricultural sector is an important part of the economy, its sustainable development requires the implementation of innovative management approaches. One such approach is the creation of a strong corporate culture, which influences the effectiveness of team performance, improves communication, enhances employee motivation, and strengthens corporate values. Research shows that companies with a developed corporate culture demonstrate significantly better results in terms of revenue, employment growth, and financial indicators. One of the key components of strategic management is consulting support, which includes expert services in the areas of strategy development, business process optimization, innovation implementation, and financial management. Consulting services are especially important for small and medium-sized agricultural enterprises, as they help them quickly adapt to market changes and improve the efficiency of production processes. The main objective of the article is to analyze the interaction of corporate culture and consulting support in agricultural enterprises, which allows achieving high results in a competitive environment. The authors emphasize that the combination of these two factors has a significant synergistic effect, helping enterprises not only effectively solve current problems but also prepare for future challenges. Based on the analysis, it can be concluded that strategic management based on strong corporate culture and consulting support is a crucial condition for the successful development of agricultural enterprises. This approach not only improves operational activities but also ensures sustainable economic growth, increases the competitiveness of enterprises, and enhances their ability to adapt to the rapidly changing environment.

Keywords: strategic management, agricultural enterprises, corporate culture, consulting, management efficiency, innovation, competitiveness, digitalization, sustainable development.

Постановка проблеми. Сучасний аграрний сектор характеризується високою динамічністю та необхідністю адаптації до змін у ринковому середовищі, екологічних викликах, технологічних інноваціях та посиленні конкуренції. У таких умовах стратегічне управління стає ключовим фактором забезпечення стійкого розвитку аграрних підприємств. Одним із важливих компонентів ефективного стратегічного управління є корпоративна культура, яка формує внутрішні цінності, норми поведінки та стиль управління, що сприяє згуртованості колективу та підвищенню продуктивності праці.

Водночас, у сучасних умовах ведення агробізнесу підприємства часто стикаються з викликами, які потребують зовнішньої експертної підтримки. Консалтингові послуги відіграють важливу роль у формуванні стратегій розвитку, оптимізації бізнес-процесів та впровадженні інновацій. Залучення консалтингу дозволяє аграрним підприємствам швидше адаптуватися до змін, підвищувати ефективність управління та знижувати ризики, пов'язані з нестабільністю ринку.

Синергія корпоративної культури та консалтингової підтримки створює унікальні можливості для розвитку аграрних підприємств. З одного боку, корпоративна культура визначає рівень сприйняття нових ідей та готовність до змін, з іншого – консалтинг забезпечує підприємства необхідними знаннями, інструментами та рекомендаціями для їх ефективного впровадження. Тому гармонійне поєднання внутрішніх і зовнішніх факторів управління є передумовою довгострокового успіху аграрних підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останніми роками значна увага науковців приділяється вивченню корпоративної культури та стратегічного управління аграрними підприємствами. Так, у дослідженні Лебеденко О. В. розглядається корпоративна культура як інструмент менеджменту аграрних кооперативів, що сприяє підвищенню ефективності управління персоналом та покращенню конкурентоспроможності підприємств [1]. Волошин Ю. Ю. у своїй роботі акцентує увагу на необхідності розвитку організаційної культури сільськогосподарських підприємств та її ролі у формуванні стратегії розвитку [2]. Ареф'єва О. В. та її співавтори досліджують стратегічне управління організаційною культурою підприємств, зокрема процес її адаптації до змін, що є важливим аспектом забезпечення сталого розвитку [3].

У роботі Холодницької А. В. та Молибоги К. С. розглядається взаємозв'язок корпоративної культури та корпоративного управління, що є важливим фактором для ефективного функціонування підприємств у довгостроковій перспективі [4]. Разом з тим, недостатньо дослідженим залишається питання синергічного поєднання корпоративної культури та консалтингової підтримки у стратегічному управлінні аграрними підприємствами.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість наукових досліджень, присвячених корпоративній культурі та стратегічному управлінню аграрними підприємствами, існують аспекти, які залишаються недостатньо вивченими. По-перше, у науковій літературі мало уваги приділено інтегрованому підходу до поєднання корпоративної культури та консалтингової підтримки як синергічного інструменту управління. Дослідження зазвичай зосереджуються на окремих аспектах цих двох факторів, не розглядаючи їх взаємодії у комплексному контексті. По-друге, недостатньо висвітлено питання адаптації корпоративної культури до змін під впливом консалтингових послуг. Більшість робіт аналізують корпоративну культуру як статичний феномен, що не враховує її динамічного розвитку та можливостей трансформації через зовнішню експертну підтримку. Отже, актуальність подальших досліджень полягає у визначенні механізмів синергічного впливу корпоративної культури та консалтингу на стратегічне управління аграрними підприємствами, що дозволить розробити ефективні моделі розвитку підприємств у сучасних умовах.

Метою даної статті є аналіз взаємозв'язку між корпоративною культурою та консалтинговою підтримкою в процесі стратегічного управління аграрними підприємствами, а також визначення механізмів їх синергічного впливу на конкурентоспроможність та сталий розвиток підприємств галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний аграрний сектор України стикається з численними викликами, включаючи необхідність адаптації до швидких змін ринкового середовища, впровадження інновацій та підвищення конкурентоспроможності. У цьому контексті стратегічне управління аграрними підприємствами набуває особливого значення. Ключовими елементами такого управління є розвиток корпоративної культури та залучення консалтингової

підтримки, які в комплексі можуть сприяти стійкому розвитку підприємств.

Стратегічне управління є основним елементом для досягнення довгострокового успіху підприємства, що дозволяє ефективно адаптуватися до змінюваного ринкового середовища. У аграрному секторі це особливо актуально, оскільки підприємства стикаються з безліччю викликів, включаючи природно-кліматичні умови, глобальні економічні тренди, технологічні інновації та зміни в аграрній політиці. Враховуючи високий рівень залежності аграрних підприємств від зовнішніх факторів, стратегічне управління повинно бути гнучким і здатним швидко реагувати на зміни.

Серед основних завдань стратегічного управління можна виділити кілька ключових напрямів. По-перше, це розробка довгострокових стратегій, які включають інвестиційні, маркетингові, фінансові стратегії. Важливою частиною є формування стратегічних цілей, таких як підвищення ефективності виробництва, збільшення ринкової частки, зниження витрат та оптимізація управлінських процесів. По-друге, стратегічне управління в аграрному секторі має на меті не лише ефективну роботу в межах існуючої економічної ситуації, але й забезпечення підприємства стабільністю та адаптивністю до майбутніх змін.

Важливою складовою стратегічного управління є розробка і застосування стратегії росту підприємства. Згідно з даними, отриманими з аграрних підприємств в Україні, найбільш ефективними є стратегії, що фокусуються на інвестиціях в інноваційні технології та оптимізацію бізнес-процесів. Враховуючи необхідність постійного оновлення технічної бази та впровадження новітніх технологій, аграрні підприємства все більше використовують стратегії диверсифікації і спеціалізації, щоб зберегти свою конкурентоспроможність на ринку.

Корпоративна культура є невід'ємною складовою успішного функціонування підприємства, оскільки вона формує організаційні цінності, правила взаємодії між працівниками та загальну атмосферу в колективі. В аграрному секторі корпоративна культура відіграє особливу роль, оскільки підприємства часто залежать від сезонної зайнятості, сімейних традицій у веденні бізнесу та необхідності впровадження інноваційних технологій. Розвиток корпоративної культури безпосередньо впливає на ефективність стратегічного управління, оскільки дозволяє підвищити рівень залученості працівників, зменшити конфлікти та сприяти впровадженню змін.

У сучасних умовах аграрні підприємства все більше стикаються з необхідністю удосконалення організаційної структури та виробничих процесів. Відповідно, корпоративна культура повинна адаптуватися до цих змін, сприяючи підвищенню продуктивності та забезпеченню лояльності працівників. Зокрема, розвиток таких елементів, як внутрішня комунікація, командний дух та система мотивації, може суттєво вплинути на конкурентоспроможність підприємства.

Корпоративна культура складається з декількох основних компонентів, кожен з яких відіграє ключову роль у стратегічному розвитку підприємства. Основні елементи корпоративної культури включають цінності, норми та традиції, управлінський стиль, систему мотивації персоналу та комунікаційну політику. Аналіз діяльності провідних аграрних підприємств свідчить про те, що наявність чітко визначеної корпоративної культури сприяє підвищенню продуктивності праці. Наприклад, компанії, які активно впроваджують елементи відкритої комунікації та інноваційного підходу до управління, демонструють вищі показники ефективності. За результатами дослідження, проведеного у 2023 році серед українських аграрних підприємств, 68% компаній, які системно розвивають корпоративну культуру, змогли підвищити продуктивність праці на 15–20% за останні три роки [7].

Одним із ключових аспектів корпоративної культури в аграрному секторі є підтримка інновацій та адаптація до нових технологій. Оскільки аграрний ринок є надзвичайно конкурентним, підприємства, які швидше адаптуються до змін, мають більше шансів на успіх. Наприклад, впровадження системи безперервного навчання персоналу дозволяє покращити рівень професійних знань працівників та підвищити якість роботи.

Одним із викликів, з якими стикаються аграрні підприємства, є низький рівень залученості працівників у стратегічне планування. Дослідження показують, що компанії, які активно залучають персонал до прийняття стратегічних рішень, мають вищу ефективність та кращу фінансову стабільність. Наприклад, підприємства, які регулярно проводять стратегічні сесії із залученням працівників усіх рівнів, демонструють більш гнучку реакцію на ринкові зміни та краще адаптуються до кризових ситуацій. Вплив корпоративної культури на ефективність аграрних підприємств відображено в таблиці 1.

Таблиця 1

Вплив корпоративної культури на ефективність аграрних підприємств

Фактор корпоративної культури	Вплив на підприємство	Приклад з реальних досліджень
Відкрита комунікація	Підвищення швидкості прийняття рішень	80% підприємств із відкритою комунікацією швидше адаптуються до змін
Висока мотивація персоналу	Підвищення продуктивності праці	68% підприємств відзначили зростання ефективності на 15-20%
Підтримка інновацій	Прискорене впровадження технологій	70% компаній із розвинутою корпоративною культурою швидше адаптують інновації
Впровадження системи навчання	Зменшення плинності кадрів	У компаніях з безперервним навчанням рівень звільнень на 25% нижчий

Джерело: сформовано автором

У сучасних умовах розвитку аграрного бізнесу корпоративна культура стає не просто елементом внутрішнього управління, а й стратегічним інструментом підвищення конкурентоспроможності. Вона дозволяє підприємствам забезпечити довгострокову стабільність, сприяє підвищенню ефективності праці та полегшує адаптацію до змін зовнішнього середовища. Розвиток корпоративної культури повинен бути спрямований не лише на створення комфортного середовища для працівників, але й на формування сильної організаційної ідентичності, яка сприятиме реалізації стратегічних цілей підприємства.

Корпоративна культура визначає систему цінностей, норм і переконань, які поділяються працівниками підприємства. Вона впливає на поведінку співробітників, їхню мотивацію та рівень залученості до спільної справи. Дослідження показують, що сильна корпоративна культура сприяє гармонійним стосункам у колективі, творчому розвитку працівників та підвищенню їхньої ініціативності. Зокрема, 52,6% працівників відзначають, що сильна корпоративна культура забезпечує гармонійність стосунків у колективі, а 8% вважають, що вона сприяє творчому розвитку та підвищенню ініціативності співробітників.

Консалтингова підтримка відіграє важливу роль у стратегічному управлінні аграрними підприємствами, допомагаючи їм адаптуватися до динамічного ринкового середовища, ефективно використовувати ресурси та впроваджувати інноваційні рішення. У сучасних умовах сільськогосподарські компанії стикаються з численними викликами, включаючи зміни в законодавстві, коливання цін на продукцію, необхідність впровадження новітніх

технологій і підвищення ефективності управлінських процесів. У таких умовах консалтинг надає підприємствам доступ до експертного досвіду, що дозволяє їм приймати обґрунтовані стратегічні рішення.

Дослідження показують, що аграрні підприємства, які активно залучають консультантів, демонструють вищі показники рентабельності та продуктивності. Наприклад, у 2023 році в Україні середні показники зростання прибутковості підприємств, що користувалися консалтинговими послугами, становили 18% у порівнянні з тими, хто не використовував таку підтримку [7].

Згідно з дослідженням консалтингової компанії McKinsey & Company, компанії, які систематично залучають консультантів, на 25% швидше адаптуються до ринкових змін. Це пояснюється тим, що професійні консультанти допомагають підприємствам оцінити поточний стан їхніх бізнес-моделей і швидко розробити ефективні стратегії реагування на виклики.

Особливе значення консалтинг має для малих і середніх аграрних підприємств, які не завжди мають достатні внутрішні ресурси для комплексного стратегічного планування. Наприклад, фермерські господарства, що звертаються до спеціалізованих консалтингових агентств, отримують можливість більш ефективно використовувати державні гранти, субсидії та інвестиційні програми.

Попри значні переваги, консалтинг у сфері агробізнесу стикається з певними викликами. Основні з них включають високу вартість консалтингових послуг для малих підприємств, обмежену довіру до зовнішніх консультантів та нестачу висококваліфікованих спеціаліс-

тів, що спеціалізуються саме на аграрному секторі. Проте в умовах глобальної конкуренції консалтингова підтримка стає все більш затребуваною. Завдяки розвитку цифрових технологій, онлайн-консультацій та впровадженню штучного інтелекту у стратегічне планування, підприємства отримують можливість скорочувати витрати на консалтингові послуги та отримувати якісні експертні рекомендації у режимі реального часу.

Поєднання сильної корпоративної культури та професійної консалтингової підтримки створює синергійний ефект, що сприяє:

- підвищенню адаптивності, бо підприємства швидше реагують на зміни ринкового середовища та внутрішні виклики.
- зростанню інноваційності, як сприятливе середовище для впровадження нових ідей та технологій.
- покращенню комунікації, як відкрита та прозора взаємодія між працівниками та керівництвом.
- зміцненню репутації – позитивний імідж серед партнерів, клієнтів та інвесторів.

Корпоративна культура та консалтингова підтримка відіграють взаємодоповнюючу роль у розвитку аграрних підприємств. Корпоративна культура формує внутрішнє середовище компанії, впливаючи на мотивацію персоналу, рівень адаптації до змін та стратегічне бачення. Консалтинг, у свою чергу, забезпечує зовнішню експертизу, допомагаючи підприємствам ефективно впроваджувати зміни, підвищувати продуктивність та оптимізувати бізнес-процеси. Синергія цих двох компонентів створює комплексний підхід до стратегічного управління, що дозволяє аграрним компаніям досягати високої ефективності та конкурентоспроможності.

Залучення консультантів допомагає аграрним підприємствам розвивати корпоративну культуру в кількох напрямках:

– формування стратегічного бачення: консультанти допомагають керівництву формувати місію, цілі та довгострокову стратегію компанії.

– розвиток системи мотивації персоналу: консалтинг сприяє створенню ефективних механізмів стимулювання працівників.

– впровадження нових технологій: експерти допомагають адаптувати компанію до інновацій та цифрових рішень.

– оптимізація комунікацій: консультанти рекомендують ефективні методи внутрішнього та зовнішнього спілкування.

Взаємозв'язок корпоративної культури та консалтингової підтримки представлено в таблиці 2.

Перспективи розвитку синергії корпоративної культури та консалтингу в аграрному секторі включають:

- використання цифрових технологій.
- розширення освітніх програм.
- розвиток гнучких організаційних структур.

Ефективне управління аграрними підприємствами вимагає комплексного підходу, що враховує як внутрішні чинники компанії, так і зовнішнє середовище. В умовах глобальних змін клімату, зростання конкуренції та необхідності впровадження сучасних технологій особливого значення набуває розробка стратегій, які сприятимуть підвищенню стійкості, продуктивності та конкурентоспроможності агробізнесу.

Сучасні аграрні підприємства стикаються з численними викликами, серед яких нестабільність ринкових умов, підвищення вартості ресурсів, необхідність адаптації до екологічних стандартів та інтеграція інновацій. Враховуючи ці фактори, стратегічне управління має бути спрямоване на оптимізацію виробничих процесів, підвищення ефективності використання ресурсів, розвиток люд-

Таблиця 2

Взаємозв'язок корпоративної культури та консалтингової підтримки

Фактор	Вплив корпоративної культури	Вплив консалтингової підтримки
Стратегічне управління	Формує довгострокові цінності	Допомагає адаптувати стратегію
Інноваційність	Підтримує культуру змін	Впроваджує нові технології
Мотивація персоналу	Створює позитивний робочий клімат	Формує системи стимулювання
Організаційні комунікації	Визначає стандарти взаємодії	Розробляє ефективні моделі комунікації

Джерело: сформовано авторами

ського капіталу та впровадження новітніх цифрових технологій.

Таким чином, ефективне стратегічне управління аграрними підприємствами ґрунтується на комплексному підході, який включає використання сучасних технологій, розвиток людського капіталу, впровадження екологічних стандартів та гнучку адаптацію до ринкових змін. Оптимальне поєднання цих факторів сприяє підвищенню продуктивності, конкурентоспроможності та фінансової стійкості аграрного бізнесу.

Висновки. Таким чином, корпоративна культура є одним з основних чинників, що впливають на успіх аграрного підприємства, оскільки вона формує внутрішній клімат, сприяє підвищенню ефективності роботи колективу та забезпечує його мотивацію. Важливу роль у стійкому розвитку аграрних підприємств відіграє консалтингова підтримка,

яка допомагає адаптуватися до швидких змін на ринку, оптимізувати бізнес-процеси та впроваджувати інновації. Синергія корпоративної культури та консалтингових послуг має значний потенціал для розвитку підприємств аграрного сектора, оскільки дозволяє ефективно поєднувати внутрішні ресурси та зовнішню експертну підтримку для досягнення довгострокових результатів. Кейси успішного поєднання цих двох факторів показують значні переваги для аграрних підприємств, зокрема зростання продуктивності, зниження плинності кадрів і покращення фінансових результатів. Враховуючи поточні тенденції та виклики аграрного сектора, аграрні підприємства повинні активно впроваджувати корпоративні зміни та використовувати консалтингові послуги для підтримки розвитку та підвищення своєї конкурентоспроможності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Леbedenko O. V. Корпоративна культура як інструмент менеджменту аграрних кооперативів. Теоретичні та практичні питання аграрної науки: матеріали Міжнарод. наук.-практ. конф. до 100-річчя ДДАЕУ (1922–2022 рр.), (м. Дніпро, 18 трав. 2022 р.) : у 2 ч. / за заг. ред. А. С. Кобця ; МОН України ; Дніпровський держ. аграр.-екон. ун-т. Дніпро, 2022. Ч. 2. С. 252-253. – URL : <http://dspace.dsau.dp.ua/jspui/handle/123456789/6479> (дата звернення 15.03.25)
2. Волошин Ю. Ю. Розвиток організаційної культури сільськогосподарських підприємств : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / Юрій Юрійович Волошин ; Харк. нац. тех. ун-т сільського госп-ва ім. Петра Василенка. Харків, 2018. 20 с.
3. Ареф'єва О. В., Ареф'єв С. О., Верпека А. О. Стратегічне управління організаційною культурою підприємств при розвитку та адаптації до змін. *Вісник Київського національного університету технологій та дизайну*. Серія Економічні науки. 2019. № 6 (141). С. 84–95. DOI: 10.30857/2413-0117.2019.6.8
4. Холодницька А. В., Молибога К.С. Корпоративна культура та корпоративне управління: аспекти взаємодії. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2019. № 3. С. 106–112. DOI: 10.25140/2411-5215-2019-3(19)-106-112
5. Шевченко В. Ю. Стратегічне управління в агробізнесі: теорія та практика. Київ : КНТ, 2020. 275 с.
6. Бричко А. М., Бондар А. В. Управлінське консультування як інструмент стратегічного розвитку сільських територій у контексті зеленої відбудови та євроінтеграції України. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2024. № 4(97) С. 107–112. DOI: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2024-4-15>
7. Державна служба статистики України. (2023). Київ: Держстат України. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/11/year_23_u.pdf (дата звернення 15.03.25)

REFERENCES:

1. Lebedenko, O. V. (2022). Korporatyvna kultura yak instrument menedzhmentu ahrarnykh kooperatyviv. [Corporate culture as a management tool for agricultural cooperatives]. Teoretychni ta praktychni pytannia ahrarnoi nauky: materialy Mizhnar.nauk.-prakt.konf. do 100-richchia DDAEU (1922–2022 rr.), (m. Dnipro, 18 trav. 2022 r.) : u 2 ch. / za zah. red. A. S. Kobtsia ; MON Ukrainy ; Dniprovskiy derzh.ahrar.-ekon. un-t P. 252–253. URL: <http://dspace.dsau.dp.ua/jspui/handle/123456789/6479> (date of application 03/15/25)
2. Voloshyn, Y. Y. (2018). Rozvytok orhanizatsiinoi kultury silskohospodarskykh pidpriemstv: [Development of organizational culture of agricultural enterprises] avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk : spets. 08.00.04 «Ekonomika ta upravlinnia pidpriemstvamy (za vydamy ekonomichnoi diialnosti)» / Yuriy Yuriiovych Voloshyn ; Khark. nats. tekhn.-t silskoho hosp-va im. Petra Vasylenka. Kharkiv, 2018. 20 p.

3. Arefieva, O. V., Arefiev, S. O., & Verpeka, A. O. (2019). Stratehichne upravlinnia orhanizatsiinoiu kulturoiu pidpriemstv pry rozvytku ta adaptatsii do zmin. [Strategic management of organizational culture of enterprises during development and adaptation to changes]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu tekhnologii ta dyzainu*. Serii Ekonomichni nauky, (6(141)), 84–95. <https://doi.org/10.30857/2413-0117.2019.6.8>
4. Kholodnytska, A. V., & Molyboha, K. S. (2019). Korporatyvna kultura ta korporativne upravlinnia: aspekty vzaiemodii. [Corporate culture and corporate governance: Aspects of interaction]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia*. (3), 106–112. [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2019-3\(19\)-106-112](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2019-3(19)-106-112)
5. Shevchenko, V. Y. (2020). Stratehichne upravlinnia v ahrobiznesi: teoriia ta praktyka. [Strategic management in agribusiness: Theory and practice]. Kyiv: KNT. 275 p.
6. Brychko, A. M., & Bondar, A. V. (2024). Upravlinske konsultuvannia yak instrument stratehichnoho rozvytku silskykh terytorii u konteksti zelenoi vidbudovy ta yevrointehratsii Ukrainy. [Management consulting as a tool for strategic development of rural areas in the context of green recovery and European integration of Ukraine]. *Problemy systemnoho pidkhodu v ekonomitsi*, 4(97), 107–112. <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2024-4-15>
7. State Statistics Service of Ukraine. (2023). Kyiv: Derzhstat Ukrainy. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/11/year_23_u.pdf (date of application 15.03.25)